

730
epud Avi.
in comp.
hoc verb.
6 Ide m
ubifup.

c Comm.
DD.

Sufuryatio.
vel defectus nature significatio alteri facta ad separandam amicitiam.
2 Si fiat cum notabili damno proximi est b mortalis : & fufurro non est abfolvendus nifi promittat eos iterum fe effe reconciliaturum, & damnis fatisfactorum.
3 Minuere amicitiam cum uno, ut cum e alio major fiat, non est peccatum, nifi aliunde damnum proximo fequatur.

DISPUTATIVNCVLÆ
varia.
RESOLUTIONES DIVERSE.
T

TABELLIO.

a Navar.
c. 25. n. 54.

6 Idem c.
171. n. 33
c Comm.
DD.

TABELLIO habens constitutum publicum stipendium recipiendo pretium maius debito, peccat a mortaliter. Item accipiens aliquid pro litteris Ordinatorum, si aliàs habet stipendium publicum.

- 1 Tenetur b restituere quicquid accepit ultra stipendium taxatum, si saltem extra iudicium reperatur.
- 2 Peccat e mortaliter faciens scripturam simulatam, qua in superficie apparet iusta. Sed non tenetur restituere pro scriptura usuraria.
- 4 Instrumentum a Tabellione metu mortis factum a rescindendum est.
- 5 Peccat, si scienter conficiat instrumentum usurarium, vel falsum, vel occultas necessarium parti. Item conficiens in die festo instrumentum, quod in alium communem diem poterat.
- 6 Non tenetur restituere, quod ultra taxam legis gratis datur; peccat tamen mortaliter illud accipiendo, quia facit contra legem, & juramentum.

Taurus impudicæ. vide verbum *Luxuria.*

TAVRORVM AGITATIO.

a Pius V.
in constitucione que incipit de salute gregeis Domini.

- 1 Taurorum agitatio a prohibita fuit per Pium V. variis panis,

Tauri Tentare.

penis, que postea per alios Pontifices moderata sunt.
2 Gregorius XIII. ad instantiam Philippi II. Regis excommunicationis, & aliarum censurarum penas abulit b secularibus, non religiosis, nec clericis sacris initiatis.
3 Tandem Clement VIII. litteras Pij V. ad terminos juris communis reduxit a Monachis, & fratribus mendicantibus, ceterisque cuiuscumque ordinis & instituti regularibus exceptis.

6 Greg.
XIII. ant.
1575.
c. Clem.
VIII. an.
1596.

- 4 Modò in Hispania tauros agitare non est peccatum a mortale, si fiat debita cautione.
- 5 Qui a tauris occiduntur, non sunt privandi e Ecclesiastica sepultura.
- 6 Taurorum agitadores si temerariè magno vitæ periculose exponant, peccant mortaliter; secus vero si sint in hac arte periti.
- 7 Qui spectant tauros ob recreationem, non peccant; g dummodo de cædibus non delectentur.
- 8 An sit peccatum mortale tauros in diebus festis agitare, & eos spectare, alii negant affirmat, b verò doctissimus Villalobos, & alii agitari mandantes, & qui agitant & qui vident incurere excommunicationem laxæ sententiæ, Item dic de festis voto servatis, exceptis his que solum vsque ad meridiem servantur.
- 9 Clerici seculares, non peccant mortaliter tauros spectantes; regulares verò mortaliter peccant, e etiamsi illos sine scandalo spectent, sed excommunicationem non incurunt. Quod intelligi debet cum tauri per illorum domos transeunt.
- 10 Comprehenduntur clerici religiosis, quamvis solum habeant ordines minores.
- 11 Fratres laici, & juvenes nondum ordinati si tauros sine scandalo spectent, non peccant secundum m probabiliorum.
- 12 Non extèditur hæc n prohibitio ad feminas religiofas,
- 13 Canonici regulares peccant e mortaliter tauros spectado
- 14 Milites professi Ordinum militarium possunt p illos spectare, non vero fratres.
- 15 His tamen non obstantibus non desunt, q qui etiam religiofos clericos a mortali excusent, si sine scandalo tauros spectent.

d Comm.
DD.
e Comm.
DD.
f Comm.
DD.
g Comm.
DD.

6 Vill. to.
2. c. 12.
dist. 20.

i Vaso. t.
2. disp.
173. n. 44

l Vide
vill. ubi
supra.

m Idem
ubi supra.

n Comm.
DD.

o Vill. ubi
supra.

p Comm.
DD.

q Vide
Mach.
tom. 2.
fol. 418.

a Navar.
c. 118. 40.

- TENTARE.**
1 Peccat, a qui tentat Deum sumens aquam ferventem, vel ferrum candens, ut se purget a suspensione falsi criminis.

¶ Comm. DD.
e Navar. apud Avil. in comp. hoc verb.

732

Theſaurus.

1 Peccat, b qui temerarie ſe morti exponit, & non vult uti medicamentis.
2 Peccat c mortaliter, qui aliquid facit eo animo, ut expe-
riatur diviniam potentiam, ſeu pietatem, &c. v. g. qui vult
concionari citra neceſſitatem nullã præviã meditatione.

T H E S A U R U S.

*AD QUEM PERTINEAT THEſAVRI IN-
venti dominium? vide verb. Dominium.*

¶ Vill. to. 2. tract. 10. dif. 20.

1 Theſaurus eſt vetus quedam a depositio pecuniæ,
cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat.

2 Qui theſaurum in fundo proprio invenit, illius ſit do-
minus ſi in loco ſacro, dimidium debet Prelato, loci.

3 Si forſo in alieno ſolo inventus eſt, dimidium habebit
inventor. Si ex indultria quaſitus eſt, dimidium habebit
fundi dominus; ſi autem ex ejus voluntate, conventio-
niflandum.

4 Qui fundum emit, in quo theſaurum eſſe ſciebat, ſuum
facit theſaurum.

5 Cùm inventus eſt in loco publico, ad inventorem ſpe-
ctat dimidium. Si per Magiam inventus, pertinet ad ſiſ-
cum poſt judicis ſententiam, non ante.

6 Prædicta ſunt de jure communi. Hispaniæ verò lex,
quæ eſt Regij Ordinati, jubet, ut ubicumque theſaurus
inventatur, Regis ſit, & ſolum pars quinta inventoris.
Quod quamvis aliquibus contra naturalem æquitatem vi-
deatur, pro Rege ſtandum. In foro autem interiori ſi in-
ventus ſit in fundo Regio ante ſententiam judicis, dimidium
debet Regi; ſi in fundo proprio, totum ſibi retinere poteſt,
niſi à Regis miniſtris petatur, quod ad Regem pertinet.

7 Circa metallorum fodinas b Hispaniæ leges obſer-
vanda ſunt, & ſuis locis videndæ.

DISPUTAT. I. SECT. I.

RESOLUTIONES VARIÆ.

*QVID SIT TESTAMENTVM, ET
quomodo differat ab aliis vltimis voluntatibus.*

TESTAMENTVM.

1 Testamentum a eſt voluntatis noſtræ juſta ſententia
de eo

¶ L. 1. ff. de testa-
mentis.

¶ L. 1. cum
ſequent
tit. 1. lib. 6.
recop. &
l. 9. cod.
tit.

Testamentum.

733

de eo, quod quis poſt mortem ſuam fieri vult cum hæredis
inſtitutione decreta.

2 De jure b communita eſſentialis erat hæredis inſtitu-
tio, ut ſine illa nullum eſſet teſtamentum. In regno ta-
men Caſtellæ ſine illa eſt validum. c

3 Nemo poteſt ad duo teſtamenta habere; poſtiori e-
nim prius revocatur, militis teſtamento excepto.

*DE SOLEMNITATE teſtamenti in ſcriptis, & quomo-
do aperiendum ſit?*

4 Si teſtamentum in ſcriptis fiat coram tabellione, debet
habere e diem, menſem, & annum, ut publica ſcriptura. Si
verò fiat ſine tabellione, non eſt neceſſarium; tutius au-
tem eſt quod habeat.

5 Si teſtamentum ſit in ſcriptis, & is qui illud ſcribit in-
ſtituatur hæres, vel legatarius, non f valet. Secus autem
ſi ſolum illud dixerit, vel ſi eſt neceſſarius hæres, vel ſi aliunde
conſtet de voluntate teſtatoris. Quod ad nuncupativum
non extenditur.

6 Teſtes in teſtamento in ſcriptis debent eſſe g ſeptem
viri, liberi, puberes, id eſt qui habeant 14. annos, & ro-
gati, & omnes ſimul debent audire, & intelligere teſtatoris
voluntatem. Hæres, & qui in ejus ſunt poteſtate non poſ-
ſunt teſtes eſſe, nec Fratres ipſius. Legatarius autem, & ſi-
dei commiſſarius poſſunt.

7 In regno Caſtellæ eadem ſolemnitatis requiritur in teſ-
tamento inter filios, & inter extraneos.

8 Cæcus non poteſt teſtari in ſcriptis, ad ejuſque teſta-
mentum requiruntur 5. teſtes. In militis autem teſta-
mento duo ſufficiunt, etiam ſi femina ſint.

DE TESTAMENTO ad pias cauſas.

9 Teſtamentum ad pias cauſas b eſt, cùm ſubſtituitur
hæredi ſæculari aliqua religio vel Eccleſia; non verò eſt
ad pias cauſas ſi in eo aliqua pia legata relinquatur.

10 Ad huius teſtamenti valorem ſufficit, ſi in eo ſervetur
id, quod eſt de iure gentium. Vnde valet i cum duobus
teſtibus ſive ſint viri, ſive femina.

11 Idem f dicendum de legatis ad pias cauſas, etiam ſi teſ-
tamentum ſit nullum, vel ſolis ſignis teſtator voluntatem
expreſſerit.

12 In foro autem conſcientiæ etiam ſi teſtibus nequeſt
probari tenetur m hæres legata pia exequi, ſi ei conſtet
de voluntate teſtatoris.

13 Si teſtamentum ad pias cauſas valet, valet n etiam le-
gata n. 7.

¶ Parag. ante hæ-
red. inſt.
de leg.
¶ L. 1. tit.
4. lib. 5. r.
recop.
¶ Parag.
poſteriori
inſt. quib.
mod. teſ-
tām.
¶ Comm.
DD.
¶ L. 1. &
ſeq. c. de
ſig. quaſ.
ſibi.

¶ L. 1.
¶ Fauri
homic. l.
2. tit. 4.
lib. 3. r.
recop.

¶ Vill. to.
2. tit. 30.
dif. 4. n. 2.

¶ Idem
vbi ſup.
n. 1.
¶ Mol. dif.
134.

¶ Comm.
DD.
¶ Villal.
vbi ſup.
n. 7.

gata in eo relecta, etiam si pia non sint. Si verò causa pia, & hæres extraneus instituantur, valebit quo ad primum; non quo ad secundum, dummodo solemnitate habeat testamenti ad pias causas.

AN TESTAMENTUM imperfectum secundum aliquod vultus?

14 Siquis imperfectum reliquit testamentum, non valet etiam inter filios: valet autem legata pia.

15 Cum quis in suo testamento dicit se schedulam relinquere suo Confessorio, vel alteri personæ suo nomine signatam, & se velle ut valeat, ac si de verbo ad verbum esset in ipso testamento valet, & est q̄ communiter in usu.

DE CODICILLI solemnitate.

16 In codicillo nuncupat. v. requiritur eadem solemnitas, quæ in testamento nuncupativo. Et eadem in codicillo in scriptis, quæ in testamento in scriptis sive clauso, atque in utroque familiæ testes esse possunt.

17 Cum additur in testamento, quod si non valet ut testamentum, valeat ut codicillus, si forte deest solemnitas testamento, valet si habeat solemnitate codicilli.

18 Qui seit voluntatem testatoris fuisse se ipsum hæredem relinquere, etiam si ob solemnitatis defectum nullum fuerit testamentum, potest tuta conscientia retinere hereditatem. Idem dicendum de aliis contractibus, licet viri docti contrarium teneant, utraq̄ opinio est probabilis.

DE LIBERTATE necessaria, ut valeat testamentum in foro conscientia.

19 Qui sine dolo, & fraude persuadet testatori, ut uni, & non alteri relinquat hereditatem, nec in peccat, nec restituere tenetur. Si autem ex odio fecerit, peccat sed ad restitutionem non tenetur.

20 Qui importunis precibus hoc facit ad restitutionem x tenetur. Idem dicendum de metu reverentiali filij erga parentes, & uxoris erga virum.

21 Qui impedit aliquem ne testetur, vel mutet testamentum, y tenetur restituere, & in foro exteriori privatur positione ei contingente.

DE PERSONÆ testari iniquant.

22 Viri ante 14 annum, & familiæ ante 12. testari x nequeunt.

23 Furiosi, frænatici, & mente capti prohibentur testari. Qui verò habet lucida intervalla, potest, cum est compos mentis.

24 Filius familias b potest de bonis castrensis, & quasi castrensis, & de adventitiis, quæ habuit post clericatum ad pias causas testari.

25 In regno Castellæ x potest pubertatem testari de rebus bonorum adventitiorum.

26 Clericus etiam primæ tonsuræ d potest testari de his quæ ante acquisivit, & similibus.

27 Servi captivi, muti, & surdi à natiuitate prohibentur x testari: Idem dicitur de religiosis professis, ac de equitibus D. Iohannis, quia non habent rerum dominium.

28 Novitij possunt x etiam sine licentia Prælati, vel Episcopi.

29 Clerici ex consuetudine de omnibus suis bonis x testantur, & ex testamento & ab intestato eis succedunt hæredes sive necessarii, sive extranei. Peccant tamen si de bonis, quæ ex Ecclesiastico beneficio acquisierunt ad res profanas testentur.

30 In regno Castellæ damnati ad mortem vel ad trimes testari b possunt.

31 Episcopi testari non i possunt sine Papæ licentia nisi in aliquo regno contraria sit consuetudo legitime præscripta.

DE EO qui potest heredi, vel legatarium institui.

32 Omnis qui potest testari i potest heredi institui. Multi sunt incapaces hereditarij, & alij amittunt illam propter delicta, qui videri possunt apud Villalobos a. 10. rr. 33. & ubi sup.

33 Pater in potest filium naturalem hæredem instituire si abint legitimus, & valeret testamentum licet imperfectum, & minus solemne; secus verò si habeat legitimos; tunc enim potest illi n relinquare unam unciam, quæ est 12. pars. Potest vero ei si sit spurius quintam partem relinquare, & quam poterat extraneo.

34 Etiam si filio naturali nihil à patre relinquatur in testamento, non habet actionem contra illud. p

35 Si pater instituat extraneum expectans, quod hæreditatem dabit spurio, non peccat q̄ etiam si indicet intentionem, dummodo non obliget eum, nec accipiat promissionem. Hæres tamen potest si velit dare hereditatem spurio, vel si inuale sibi retinere.

36 Pater potest x filium, vel nepotē quem voluerit meliorare in 3, & 5. prius debet extrahi 5. postea, 3. Fiant ex omni

b L. nemo e de testamentis.

c L. r. Tauri hodie l. tit. 4. lib. r. recipit.

d Comm. DD.

e Comm. DD.

f Comm. DD.

g Auth. aunc autem e de Epif. & cler.

h Molin. dif. 147.

i L. 43. tit. 5. lib. 5.

recep. d Comm. DD.

i Comm. DD.

l vide Villal.

m Villal. ubi sup.

n Auth. licet v. ab Tausc. c. eodem.

o L. 9. Tauri hodie l. 7. lib. 5.

p Vill. ubi sup. n. 11.

q Idem ubi sup. nu. 21.

r Comm. DD.

h 210.

hereditate quindecim partes 3. erit quintum. Ex duodecim remanentibus tertia pars sunt 4. Vnde melioratus in 3. & 5. ex quindecim millibus habet 7. millia.

f Comm.
DD.
1 Vill. ubi
supra.

37 Nepotes non succedunt sibi in capita, sed in stirpem loco parentum.

38 Vt filius hæres sit, debet post natiuitatem vivere 24. horas, & esse baptizatus.

39 Filij debent dotem, & donationes in vita parentum acceptas in collatione afferre. u

40 In defectu descendendum succedunt x ascendentes, qui fratibus præferuntur: & in regno Castelle, in duabus partibus succedunt, & hoc tam ab intestato, quam ex testamento.

4 Comm.
DD.
Vide Anton. Gomez in
leg. Taur.
x Comm.
DD.
3 Vide
Vill. ubi
sup. dif.
15.

41 In defectu ascendendum succedunt y fratres ex patre & matre: & his mortuis filij eorum in stirpem. His deficientibus fratres ex patre tantum in iis bonis, quæ habuerunt ex parte illius: & fratres ex parte matris in bonis, quæ habebat mater. Tandem omnibus his deficientibus, consanguinei usque ad 4. gradum: & post hos Fiscus,

42 Iudex solum debet concedere 9. menses hæredi ad deliberandum, & potest 2. retringere vsque ad 100. dies.

z Vid: eundem
ubi supra.
4 Comm.
DD.

43 In regno Castelle etiam si hæres repudiet hereditatem, valent legata. a

AN CVM DVO simul condunt testamentum, mortuo uno possit alius illud reuocare?

6 Molin.
lib. 4. de
primoge.
c. 1. nu.
84.
e Vill. ubi
sup. a. f.

44 Si duo simul condunt testamentum, post mortem unus alter poterit b quoad suam partem reuocare. Si autem cum fraude hoc fecerit, tenetur restituere.

45 Qui testatur de bonis alienis cum domini facultate, mortuo testatore non potest dominus reuocare testamentum; nequit tamen dominus omnia bona sua donare ad testandum.

46 Fiet irrevocabile testamentum, si in eo hæc clausula ponatur. Volo hoc esse meum & irrevocabile testamentum, etiam si postea aliud faciam, nisi in hoc verbo ad verbum scriptum inveniatur totum Davidis psalterium, vel aliud simile.

47 Nihilominus poterit hoc reuocari per 2. si in eo addatur hæc clausula: Et hoc ultimum volo valere non obitante quacunque clausula reuocatoriæ posita in 1. etiam si hic in speciali non afferatur. Quod etiam contingit, si hoc ultimum juramento sumetur, etiam si nulla alia clausula opponatur; sed reuocare testamentum juratum est perjurium, & in 2. testamento

mento

mento si non fiat mentio juramenti facti non reuocatur primum. Vide Villal. ubi supra a. 7. & 8.

SECTIO II.

QUANDO INVENTARIUM faciendum, & quomodo

1 Inventarium debet ab hærede fieri intra 30. dies, qui computandi a sunt a die, quo scivisse heredem institutum fuisse. Et quævis extra hoc tempus fiat, dummodo finiatur intra terminum a lege præfixum, id est intra sexaginta dies, gaudet nihilominus suis privilegiis.

2 Si non faciat inventarium, b tenetur ultra vires hereditarias solvere debita, & legata in foro exteriori, se, eus verò in interiori.

4 l. 5. ric.
6. pag. 6.

6 Comm.
DD.

c c. tua.
nobis de
testamentis l. 2.

tit. 10. p. 6.

4. nulli
C. de
Episc. &
cler. l. 6.

tit. 10. p. 6.

6.

el. 3. tit.
30. p. 6.

fl. si in
emptione
parag. 6.

ff. de con-
trah. emp.
l. 27. tit.
1. lib. 5.

recop.
& Comm.
DD.

4 Comm.
DD.

3 Placitū
auctoris

DE TESTAMENTARIIS.

1 Testamentarius e potest esse religiosus, sed cum licentia petita, & obtenta. Possunt etiam mulieres, & juvenes, si habuerint decimum septimum annum.

2 Testamentum cum testator non assignavit tempus, quamprimum d debet adimplere in conscientia. Iudex autem iutra annum potest ad id cogere testamentarios.

3 Si testator facultatem dedit testamentario, ut inter pauperes aliqua distribuere; ipse autem nominatim alicui pauperi legatum reliquit, non e potest testamentarius ei amplius aliquid dare.

4 Nec testamentarij, nec taxatores f possunt aliquid emere de bonis defuncti. Taxatores autem ultra pretium a se taxatum potest emere.

5 Testamentum debet facere g prudens dum valet, vel saltem in infirmitatis initio: & multum interest, quod sit in Degradati cum facit.

6 Qui dolo, vel fraude impedit testamentum, b tenetur damnum restituere ei cui fecit.

7 Qui alicui facultatem dedit ad testandum, & postea facit testamentum, quamvis hoc testamentum rescindat, facultas data reuocata manet i secundum probabiliorum opinionem. Et ideo tutius est novam facultatem dare, vel aliud testamentum condere,

DEL TESTAMENTO ABERTO QUE EN LA
tiella llama nuncupativo ex lib. 5. tit. 4. recopil.

I Si alguno orámare su testamento, ó otra postrimera voluntad con escribano publico, deben ser presentes al verle orogartres testigos alo menos veñinos del lugar donde el testamento se hiciere. Y si lo hiciere sia escribano publico, que sean y por lo menos cinco testigos veñinos segun dicho es, si fuere lugar donde los pudiere aver, y si no pudieren ser avidos sine testigos, ni escribano en el dicho lugar alo menos sean presentes tres testigos veñinos del tal lugar. Pero si el testamento fuere hecho ante siete testigos aunque no sean veñinos, ni paxse ante escribano tenicado las otras calidades que el derecho requiere valga el tal testamento aunque los testigos no sean veñinos del lugar a donde se hiciere el testamento, y mandamos que el testamento que en la dicha forma fuere ordenado valga en quanto a las mandas y otras cosas que en el se contienen aunque el testador no aya hecho heredero alguno, y entonces herede a quel que segun derecho, ó costumbre de la tierra aya de heredar en caso que el testador no hiciere testamento, y cumplalle el Testamento. Y si el testador instituyere heredero en el testamento, y si heredero no quisiere heredar valga el testamento en las mandas, y en las otras cosas, que en el se contienen, y si alguno dexare a otro en su postrimera voluntad por heredero, ó le legare, ó mandare alguna cosa para que la de a otro alguno quien instituyere en la herencia, ó mandare, si tal heredero, ó legatario no quisiere aceptar, o renunciare la herencia, ó el legado, el sustituto o sustitutos lo pueda aver todo.

DE TESTAMENTO APERTO,

Latine Nuncupativum vocato

lib. 5. tit. 4. recopil.

I Si aliquis faceret testamentum, aut aliter ultimare de suis bonis disponeret in presentia Notarii publici, debent adesse tres testes, videntes hoc ipsun concludi, illo; ad minimum vicini loco; in quo factum fuerit testamentum. & si fecerit abique Notario publico, tum sint ad minimum quinque testes vicini, secundum iudicia, si in tali loco haberi poterint. Si autem non potuerint haberi quinque testes, nec Notarius in dicto loco; ad minimum adhibeas testes, vicini tali loco. Sed si testamentum fuerit factum ante septem testes, quavis non sint vicini, nec factum ante Notarium secundum reliqua qualitates, quas jus exigit, valet talemen-

testamentum, quamvis testes non sint vicini loco, in quo factum fuerit testamentum. Et mandamus, ut testamentum quod a predicto modo fuerit ordinatum valet, quantum ad prædictum in eo comprehensa, licet testator non instituerit heredem, & tunc temporis ille sit hæres qui secundum ius vel consuetudinem loci succederet, casu quo testator non fecisset testamentum, & compleretur testamentum: & si testator instituerit heredem in testamento, & hæres noluerit adire hereditatem valet testamentum quantum ad mandata & alia in eo contenta, & si aliquis alium instituit heredem in ultima sua voluntate vel legaverit ut mandaverit aliquid ut ille hoc de alteri quem substituit in hereditate, sitis hæres vel legatarius noluerit acceptare, vel renuntiare hereditatem aut legatum, substitutus vel substituti totum habere possunt.

DE SOLEMNITATE TESTAMENTI
in scriptis que en romance sellama cerrado.

I Pero en el testamento cerrado, que en latin sellama in scriptis mandamos que intervengan por lo menos siete testigos con un escribano, los cuales ayan de firmar enfina de la escritura del dicho testamento ellos y el testador, y supieren, y pudieren firmar, y sano supieren, y el testador no pudiere firmar, que los unos firmen por los otros, de manera que sean ocho firmas: y mas el signo del escribano. Y mandamos, que en el testamento del dicho intervengan cinco testigos ortom. Y en los codicillos intervenga la misma solemnidad, que se requiere en el Testamento nuncupativo, o abierto conforme a la dicha ley del ordenamiento. Los cuales dichos testamentos, y codicillos sino tuvieran la dicha solemnidad de testigos, mandamos, que no facan fe, ni prueba en juicio nisi iuratae.

DE SOLEMNITATE TESTAMENTI.

I Sed in Testamento clauso, quod latine vocatur in scriptis, mandamus, ut intervendant ad minimum septem testes cum uno Notario, qui signent inferius scripturam dicti testamenti, ille de testator, si sciant, & postius signare: & si non sciant, & testator non possit signare, unus signet pro altero, ita ut sint octo signaturæ, & ultra signaturæ Notarii, & mandamus ut in testamento legali intervendant quinque testes vel octo, & in codicillis intervendant eadem solemnitas, quæ requiritur in testamento nuncupativo vel aperto, secundum dictam legem dispositionis, quæ dicta testamenta & codicilli si non habuerint dictam solemnitatem testium, mandamus ut non faciant fidem nec probationem in iudicio, neque extra illud.

SECTIO III

DE VARIIS CIRCA TESTAMENTUM
resolutionibus.

Hæres in testamento minus solemniter licite possidet hereditatem, si ei constet de voluntate testatoris. * Si hæc verb. Hæres

Heres tamen ab intestato, licet et consistat de voluntate testatoris, non tenetur restituere secundum probabiliorem.

2 Per secundum minus solemnne ad pias causas revocatur *b* primum solemnne ad alias causas.
 3 Sufficit *e* testari coram Principe, vel iudice cum duobus testibus.

4 Testamentum coram Prelato & duobus testibus *d* valere ubique quidam ajunt, alij solum in terris Ecclesie subjectis, & rebus fori Ecclesiastici, & ad pias causas. Sufficiunt verò testes etiam feminæ, modo puberes & pro Curato duo testes. Idemque quidam censent de clericis, & novitij testamento, etsi alij negent.

5 Testamentum non potest *e* fieri solo nutu, nisi sit militis, aut ad pias causas. A donatio causa mortis, & legatum, & fideicommissum potest. In foro tamen conscientie valet solo nutu, dummodo consistat de voluntate testatoris.

6 Clericus potest testari secundum quosdam, ut miser in bello cum duobus scilicet testibus rogatis etiam feminis; quidam tamen id negant.

7 Ingressus religionem non tenetur *g* servare in testamento juris solemnitate secundum probabilem opinionem; contrarij videtur probabilior.

8 Filius potest *h* exheredari ob ingratitude, nisi in patris gratiam rediret, vel poenitisset, vel ingressus religionem fuisset.

9 In testamento *i* ponenda est causa exheredationis, & cum filius petit testamentum rescindi, probanda. Potest similiter filius exheredare patrem.

10 Si testator in testamento dixit ut fiat, quod suus Confessor dixerit, tantum huic credendum, *l* quantum verosimile est testatorem mandasse.

11 In dubio credendum *m* est testatorem id voluisse, quod si adesse, interrogatus dixisset.

12 Testamento derogare ob publicam utilitatem licitum *n* est Papæ, vel supremo principi: Et de constantia executorum potest Episcopus convertere in majorem publicam utilitatem, & necessitatem, quod in minore erat relictum, & quod commode fieri non potest convertere in aliud.

13 An possit revocari testamentum quod juramento firmatum est alij ajunt, alij *o* negant. Certum autem est valere

b Sylu. hoc verb. n. 7.
c Sa'ybi supra.

d Vide Sa'ybi supra num. 17.

e Comm. DD.

f Sa'ybi supra. n. 20.

g Sa'ybi supra. num. 21.
h Comm. DD.

i Comm. DD. Vide Vill. tom. 2. tract. 20. dif. 22.

l Sa'ybi supra. n. 31.
m Idem ibi supra.
n Comm. DD.

o Vide Vill. ubi supra.

valere revocationem; sed si non adsit causa justa, & testamentum justè, & juridicè factum sit, non licet revocare sine perjurio.

14 Non dicitur *p* disposuisse qui voluit disponere, sed non disposuit, quia impeditus fuit. *p* Comm. DD.

15 Professio religionis non rumpit *q* testamentum prius factum. *q* Comm. DD.

16 Testamentum factum à laico, nisi sit ad pias causas, debet *r* publicari coram iudice seculari, etiam si clericus hères instituat. *r* Sa'ybi supra n. 19.

17 Ille cuius arbitrio bona distribuenda *s* sunt, debet dare pijs operibus. *s* Comm. DD.

18 Testatoris prohibitio ne Episcopus testamentarios compellat, vel ne jura in suo testamento locum habeant, nihil *t* valet. *t* Comm. DD.

19 Femina potest *u* esse testamenti executrix. *u* Comm. DD.

20 Notabilis mora in executione testamenti est *x* mortalis. *x* DD.

21 Hères non succedit *y* in executoris officium, nisi sit non sit integra; succedit tamen Prelati successor, quando hac cura *z* commissa fuit ratione dignitatis, & non persona. *y* Sa'ybi supra. n. 43.

22 Iusta voluntas testatoris in re notabili *z* obligat sub mortali; & non servans testatoris præceptum potest *z* communicari. *z* Comm. DD.

23 Testamentario non debetur *a* propter laborem stipendium, nisi ob damnium in testamento executione secutum. *a* Comm. DD.

24 Si tertium non sufficit ad funeris sumptus, minuenda *b* sunt legata pro rata, dum sunt hæredes legitimi. *b* Comm. DD.

25 Testator nisi morale certitudinem habeat, aliquem filium suum esse, non tenetur *c* in foro interiori cum filium suum esse in testamento declarare, etiam si iurata talis vulgò habeatur. *c* Comm. DD.

DISPUTATIO II.

SECTIO I.

RESOLUTIONES VARIE TESTIS.

I. **C**um iudex juridicè interrogat, tenetur *a* testis veritatem fateri. *a* D. Tho. 2. 2. q. 7. c. 915.

- 1** Cùm iudex procedit per inquisitionem generalem, nemo tenetur *b* secretum crimen detegere, nisi aliter grave damnum reipublica impediri non possit.
- 2** Cùm quis infamatus est de delicto, vel delictum est manifestum, etiam si iudex generaliter inquirat, testis obedi-
dire tenetur.
- 3** Cùm iudex specialiter, & iuridice inquirat, tenetur *d* testis verum fateri, nisi in confessione, vel sub naturali secreto illud scieverit.
- 4** Si crimen est in damnum reipublica, vel tertij, & aliis vitari non possit, etiam si sub secreto sciatur, tenetur *e* testis revelare.
- 5** Quando inquisitio est mixta, v. g. quia delictum est publicum, delinquens verò ignoratur non potest *f* testis illum revelare, nisi ex continuatione delicti timeatur damnum tertij, vel delinquens sit infamatus.
- 6** Cùm proceditur per accusationem justam, etiam si malo animo fiat, tenetur *g* testis veritatem fateri.
- 7** Cùm iudex interrogat contra juris ordinem non tenetur *h* testis respondere.
- 8** Testificari nemo tenetur *i* cum notabili damno, vel periculo vitæ, honoris, vel bonorum, nisi esset necessarium ad bonum publicum.
- 9** Cùm delictum auditur à personis fide indignis idem *k* est ac si nihil audiret.
- 10** Cùm quis non est obligatus ad testificandum etiam si cum juramento obligetur, non *m* tenetur, & potest sub abstractione respondere.
- 11** Cùm à teste delictum non petitur, non est obligatus ex iustitia ad testificandum, tenetur *n* autem aliquando ex charitate.
- 12** Cùm testis se abscondit ne testificari cogatur contra amicum, si hoc cedit in grave damnum alterius, peccat *o* mortaliter, sed non tenetur restituere.
- 13** Cùm testis post notificationem non vult testificari, si damnum inde parti sequatur, teneri ad restitutionem afferunt viri docti; contraria tamen sententia videtur *p* probabilior.
- QVOT TESTES requirantur in causis criminalibus, & civilibus?**
- 14** In causis criminalibus luce clariores oportet esse *q* probationes.

16 Non

- 15** Non sufficit *r* unus testis ad condemnandum reum, nisi in causis levibus ob bonum commune.
- 16** In causis criminalibus necessarii sunt, & sufficiunt *s* duo testes omni exceptione majores.
- 17** In aliquibus casibus sunt necessarii *t* plures testes.
- 18** Hi testes debent *u* esse præter accusatorem verum, vel factum ex jure gentium.
- 19** Vinearum custodibus solet *x* fides dari ad condemnandos eos levibus penis.
- 20** In denunciatione Evangelij *y* denunciator obicit etiam testis officium.
- 21** In causis civilibus due semiplenam probationes vel multa indicia vel præsumptiones faciunt *z* plenam probationem.
- DE MODO TESTIFICANDI ut fiat probatio plena.**
- 22** Necessarium *a* est, uti testibus juramentum accipiat, & inter religiosos quæritas nonnulli Prælati sub obedientia præcepto obligant testes ad testificandum, consultius est accipere ab eis juramentum.
- 23** Testes debent *b* esse contestes, id est, de eodem facto, tempore, & loco testificantes. Sitamen in substantia facti conveniant, & aiorum accidentium non recordentur, non tollitur contestatio.
- 24** An verò duo testes singulares de duobus diversis actibus testificantes faciant plenam probationem alij ajunt, alij probabilius *c* negant.
- 25** Excipiunt *d* viri docti duos casus v. g. Cum fur bona furata ostendit pluribus singularibus diversis temporibus. 2. Cùm hæreticus plures singulares homines diversis etiam temporibus errorem docuit.
- 26** Inter religiosos cum poena ad correctionem ordinatur sufficiunt *e* testes singulares, sed non ad extraordinariam poenam.
- 27** Ut probatio sit plena necessarium *f* est, ut testes non solo auditu sed & alio sensu delictum perciperint, reddereque debent dicta rationem.
- 28** Non valet *g* testificatio per litteras, sed iudex tenetur testem præsentem examinare, & audire, & qui se auferat ad testificandum suspicione notatur.
- 29** In testibus autem fides, dignitas, mores, gravitas examinanda *h* sunt, & id eo testes qui adversus fidem testationis suæ vacillant audiendi non sunt.

A 92 4

S. E.

QVAE FIDES adhibenda sit testi varianti?

31 Hoc iudicium iudicis prudentiae remittendum est, nam testis per linguam lapsus, in verbis errans, & se corrigens non minuit fidem. Si verò vacillans modò unum, modò contrarium testificatur, non est ei danda fides, nisi dictum in tortura ratificet: potest enim torqueri.

AN PRIVATA scriptura faciat plenam fidem?

32 Cum reus in charta crimen fatetur, & postea coram iudice à se scriptam fuisse confitetur, non est necessaria maior probatio ad condemnationem.

33 Si verò neget à se scriptam, & comparando illam cum alijs ab ipsius rei manuscriptis plures in scribendi arte periti ab eodem scriptas affirmaverint, faciunt & probationem semipleenam.

QUIS VOCE TVR testis omni exceptione major?

34 Est ille cui macula non potest obici.

35 Mulier in aliquibus casibus potest testificari, in omnibus alijs repellitur.

36 In criminalibus, qui non habet 20. annos testificari non potest: & in civilibus non admittitur nisi qui habeat

14. annum: sufficient tamen horum testimonia ad praesumptionem.

37 Inimicus capitalis non admittitur, p. secus verò, si inimicitiae sint leves.

38 Nec ascendentes, & neque descendentes, neque accusatoris consanguinei: neque vxor in causa mariti.

39 Nec famuli r. domestici illos presentantis, nisi jam domo exiverint.

40 Nec infamis, nec perjurus, nec litteras, vel sigillum Regis falsificans, aut monetam.

41 Nec locusus in delicto, nisi in aliquibus casibus, nec mente captus.

42 Nec pauper vilis, qui facillè corruptetur, nec qui aliam sectam profiteatur.

43 Qui testificari non possunt, s. excepto mente capto admitti possunt ad defensionem.

44 Cum vno teste fide dignissimo facit & plenam probationem alius inhabilis.

45 Cum delictum commissum fuit vbi non possunt esse testes habiles, admittuntur & etiam inhabiles.

46 Cum de facto presentantur testes inhabiles, potest & iudex

i Comm.
DD.

i Comm.
DD.

m Vill.
vbi supra,
dis. 5. n.

1.

n c. fines.

ver. si. de
ver. sig.

e Vill. vbi
supra. dis.
6. n. 3.

pl. i quis,
C. de tes-
tib.

g l. testis
idoneus,
ff. de tes-
tib.

v Comm.
DD.

f Ant.

Com. d.
c. 12. n.

21.

r Bald. in
l. si quis
ex argen-
tariis l.

patet. 19.
ff. de
cedendo,
v c. fin. de
testi. cog.

avill. vbi
supra. 16.

iudex illos repellere, quos si admittat faciunt semiple-
nam probationem,

AN REO liceat testes repellere, vide verb. Reus.

SECTIO II.

QVOMODO EXAMINANDI SUNT

testes?

1 Testes interrogandi a sunt sub iuramento de facto, & illius circumstantiis.

4 Comm.
DD.

2 Ipse iudex debet b hoc examen facere, vel Notario committere, qui dictum testis debet scribere, & Notarij praesentia necessaria est.

4 Comm.
DD.

3 In aliquibus religionibus Praelati sine Notario testes examinant, quod in rebus gravibus fieri non debet.

e Vill. vbi
sup. dis.
7. n. 3.
4 Idem
vbi supra

4 Facta summaria, quae sufficit ad capiendum reum illius accessio accipienda d est, & post illam iterum sunt testes examinandi, qui possunt se ad factam testificationem remittere, vel quod legitur petere, & illam ratificare.

5 Inter religiosos sufficit e primam dictum, nec est necessaria haec ratificatio, quia est de apertis juris.

e Idem
vbi supra.
DD.

6 Processus factus per inquisitionem generalem valet f sine citatione, secus verò si fiat per specialem.

g l. 26.
tit. 16. p.

7 Videatur in l. 26. tit. 16. p. instructio quaedam g ad testem examinandum.

3.

AN FIERI debeant testium publicatio?

8 In causis civilibus non esse necessarium valde probabile est: in criminalibus autem si pars petat, necessaria b est.

h Vill. vbi
supra. dis.
8. n. 1.

9 Interveniente iusta causa etiam in criminalibus testium publicatio facienda non est.

i Comm.
DD.

AN TESTES possint torqueri, vide verbum Inquisitor.

AN TESTIS possit pretium recipere pro testificatione?

10 Non potest l nisi propter laborem, vel expensas.

i Comm.
DD.

11 Si recipit pretium pro veritate dicenda, tenetur m restituere; si secus verò, pro falso testificando nisi post sententiam iudicis.

m Mol. de
iust. disp.
83. vido
test.

VARIAE circa testes resolutiones?

12 Quando alij testes non sunt, an teneantur propinqui privilegiati testificari, si sub excommunicatione omnibus praecipitur, alij ajunt, alij negant, n etiam si sunt propinqui in 4. gradu.

n Dion. p.
5. tr. 13.
ref. 67.

Idem
p. 4. tr.
ref. 99.

13 Qui falsum testimonium dixit, & ratione cuius alteri imminet mors, vel mutilatio membrorum, tenetur suum dictum retractare, si sperat esse profuturum, etiam si ei simile damnum imminet. Sed aliud est si tale testimonium ex ignorantia non mortaliter culpabili dixisset.

Comm.
DD.

14 Qui falsum dixit testimonium contrarium jam de eodem delicto plene convicto per alios testes non tenetur per restitutionem, quia damnum jam illatum invenit.

TESTIS APUD INQUISITORES.

Dian. p.
4. tr. 3.
ref. 16.

15 Capitalis inimicus non est & admittendus in testem, etiam in articulo mortis etiam reconciliatus, nec in tortura, maxime si reconciliatio est recent.

Idem
vbi supra.

16 Consanguinei, & subditi inimici capitalis arcendi sunt a testimonio, nisi ad juncto aliquo adminiculo videantur odium deposuisse.

Comm.
DD.

17 Ceteri omnes admittantur s. in testes. Excommunicati, infames, socii criminis, per juri, hæretici, domestici familiares, consanguinei, mulieres, & minores 14. annis, & quidem omnes sine tortura.

Comm.
DD.

18 Et si reus nihil opponat, non ideo sunt & omni exceptione majores, debent enim Inquisitores de illorum conditione, & moribus inquirere.

Dian.
vbi sup.
ref. 129

19 Cum duo testes concurrunt vnus valde dignus, & alius inhabilis, hujus defectus non suppletur nisi per dignitatem alterius ad faciendam plenam probationem, nisi cum utriusque attestacione alia adminicula concurrant.

Idem
vbi sup.

20 Similiter duo testes singulares licet sint eximie autoritatis persone non pl. ne x probant.

Idem
vbi sup.

21 Propter multitudinem testium non idoneorum poterit reus damnari & etiam ad penam ordinariam, Sed ad hoc 4. non sufficient.

Ex in-
str. inq.

22 Cum testes examinantur, debent & ad esse duæ persone religiose non tam professione quam animi candore, & zelo religionis. Nec debent Inquisitores examen faciendum alteri committere, nisi testis sit talis conditionis, ut non possit ad eos accedere, nec ipsi ad eum pervenire.

Idem
vbi sup.

23 Licet in aliis causis oporteat testem colloqui cum reo, in causa hæresis non oportet.

Ex ead.
4. jan.

24 Testes, qui in summaria testificati sunt, non faciunt plenam probationem in judicio, nisi reproducantur, & ratificentur post acceptam confessionem rei. Nec eis legendo

27.

genda est summaria, ut appareat in idem, quod prius testentur.

Idem
vbi sup.

25 Plures testes singulares de eadem hæresi audita diversis temporibus non possunt uniri, ut faciant plenam probationem secundum probabiliorum & sententiam.

tr. 7. ref.
31.

26 Si reus sit male famæ, & vitæ potest ad damnari ad penam ordinariam, si sint duo testes idonei. Secundum tamen Hispaniæ morem nemo damnatur ad penam ordinariam nisi per tres testes idoneos.

Comm.
DD.

27 Cum testes prius testimonium revocant contrario dicto licet in aliis causis standum sit priori, non & verò in causis fidei.

Dian.
vbi sup.

28 In rebus, quæ non sunt in damnum tertij uni testi fide digno credendum f. est.

Comm.
DD.

29 Testis vnus idoneus, vel sola fama sufficit ad impediendum non dum contractum matrimonium.

Comm.
DD.

30 Duo testes per foramen eundem numero actum continuatum diversis temporibus prospicientes faciunt plenam probationem.

Comm.
DD.

31 In causa fidei non excusat respiciencia delinquentis, nec est servandus ordo correctionis.

DE IVRE CIVILI.

32 Testes & instrumenta eandem vim obtinent in executionis C. de fide instrum.

33 Qui postulat testes debet dare eis sumptus competentes l. quoniam C. de testib.

34 Testis nemo in sua causa esse potest l. nullus idoneus ff. de testib.

35 Qui potest reum liberare, cui grave damnum imminet, tenetur testificari.

36 Nemo tenetur nisi iuridicè constructus testificari contrarium, etiam si accusatori grave damnum imminet, nisi quando accusator accusationem facere tenebatur in conscientia.

DISPUTATIVNCVLÆ

Varia circa eandem Litteram.
RESOLUTIONES DIVERSE.
TORNEAMENTVM.

Vide
Moli. d.
11. de
tornea.
c. 1.

1 Q Vando fit sine probabili mortis periculo non est illicitum

illicitum, & casualiter mortuo in illo non est de neganda Ecclesiastica sepultura.

TONSURA.

¶ Nau.
q. 25. n.
30.
¶ Idem
c. 25. n.
300.
¶ Rebel.
de inf. 2.
p. 1. 16.

- 1 Licitum *a* est insigniri primâ tonsurâ sine animo ulterius ascendendi.
- 2 Peccat *b* mortaliter sacris initiatus, qui tonsuram non desert, idem de monacho, secus de clerico in minoribus constituto.

TRANSACTION.

¶ Rebel.
de inf. 2.
p. 1. 16.
q. 1.
¶ Comm.
DD.
¶ I. quavis
C. de transact.
¶ Comm.
DD.
¶ Rebel.
vbi sup. q.
3. num. 1.

- 1 Transactio *a* est de re dubia, & lite incerta pactio non gratuita.
- 2 Non *b* valet in foro conscientie si per metum fiat, licet metus non sit tantus, qui illam reddit invalidam in foro exteriori.
3. Factâ transactione tenentur *e* partes in utroque foro illam adimplere.
4. Personæ omnes, quæ possunt donare, possunt *d* facere transactionem: procurator, non potest nisi ad id speciale facultatem habeat.
5. Tutor, seu Curator non possunt *e* transactionem facere nisi de bonis pupilli, quæ possunt alienari; de aliis verò non possunt nisi de iudicis autoritate.

¶ Comm.
DD.
¶ Comm.
DD.

¶ C. cetero
& cap
veniens
de transact.
Capituli.

6. Pater qui legitimam habet administrationem bonorum filii, potest *f* de illis transactionem facere. Idem dic de injuria irrogata filio.

¶ Rebel.
vbi sup.
q. 3. nu.
3.

7. Prælati non potest *g* transactionem facere de injuria irrogatâ Ecclesie, nec illam remittere nisi ex consensu Capituli.

¶ C. vlt. C.
de litig.
m. l. 49.
alimenti
C. de transact.
Capituli.

8. Rectores Ecclesiarum possunt *h* facere transactionem circa decimas consentiente Episcopo.

¶ I. transactio
C. de transact.
l. 3. p. 7.

9. Quæ plures sunt hæredes non potest unus sine aliis facere transactionem. Si autem major pars velit illam facere ex causa justa tenet *i* secundum probabiliorum, & cum interest bono publico possunt à iudice compelli.

10. In quacumque causa litigiosa civili potest *l* transactio fieri.

11. Circa alimenta futura, quæ debentur non potest *m* fieri nisi coram iudice, secus verò de præteritis.

12. In capitalibus criminibus excepto adulterio potest *n* fieri de adulterio autem non fit, quia de illo solus maritus potest

potest accusare, qui transigeret, videretur vendere proprium honorem: gratis autem *o* potest remittere.

13. Potest *p* fieri in aliis gravioribus, non verò in his, quæ habent penam sanguinis excepto crimine falsarij, quod propter magnam infamiam licet non habeat penam sanguinis huic pena comparatur.

14. Non potest *q* fieri transactio in beneficio Ecclesiastico, nec circa sua præsentandi.

TRIBUTUM, vide verb. *Gabella*.

1. Fraudantes tributa, & vestigalia iusta in notabili quantitate peccant mortaliter, & tenentur restituere. Si tamen restituere nolint, non ideo est eis deneganda *a* absolutio, quia probabilis est contraria sententia.

2. Cum quis habet dubium negatvum, an sit justum tributum de novo impostum, non tenetur illud solvere, & potest destrandare, ut docet *b* Molina.

TRITICVM, vide verb. *Emptio*.

TUTOR.

1. Tutor est, qui præficitur pupillo *a* minori, si est fortuna 12. annorum, & 14. si est vir ad protegendam ejus personam, & bona.

2. Curator præficitur *b* minori 25. annorum furioso, & prodigioso in administrandis bonis illorum, & uterque Curator scilicet & Tutor debent præstare juramentum se recte funduros suo officio.

3. Peccat *c* tutor non defendens, ac conservans bona pupillo, & agrum infructiferum non reddens fructiferum, & tenetur restituere: & qui negligit notabiliter bonis motibus pupillum instruere.

4. Qui bona pupilli mutuo dedit cum lucro in justo, tenetur restituere *d* pupillum non restituerit, sed poterit *d* se credito ex bonis pupilli facere compensationem.

5. Mulier post secundas nuptias, vel post stuprum sanguinis tutela peccat. *e*

6. Curator, & Tutor obligantur *f* ad damnum suâ culpa eveniens. Si verò, cum tenerentur negotiari, omiserint, possunt pupilli ab eis exigere quinque pro centum.

7. Tutor non impediendus legitime tenetur facere *g* quamprimum cum Notario inventarium.

TYRANNVS, vide verb. *Principes*.

¶ Rebel.
2. p. lib.
16. q. 4.
nu. 6.
¶ Comm.
DD.
¶ C. super
codem C.
præterea
2. de test.

¶ Dian. p.
7. tit. 10.
rel. 19.

¶ Molina
apud Dia.
p. 2. tit.
17. ref.
19.

¶ Navar.
c. 25. n.
66.

¶ Idem
ibidem.

¶ Avila
in comp.
hoc verb.

¶ Idem
vbi sup.

¶ Navar.
vbi supra.
¶ Comm.
DD.

¶ Comm.
DD.